

H. Bock: Kreuterbuch, 1560, Von Weronmüt.



Von Weronmüt. Cap. CX.

Die wolriechende eschenfarbe bletter des Wermüts seind zerspaltten, als der wein Rautten bletter, ein wenig grösser, und am geschmack bitterer. Im anderen jar stoßt der Wermüt seine holtzechte stengel, mit vilen zincken und reiseren, auß der zapechten holtzichten wurtzel. (Eltz.) Die reipechte stengel werden zweier elen hoch, die bringen jre goltgäle gefüllte knöpflein oder corimbos im Newmonat, von unden an biß oben auß, an allen neben zincken. (Tempus.) Dise knöpftechte gäle blümlin vergleichen sich den obgeschribenen Rheinblümen, so die zeitlig werden, felt der samen auß, der ist kleiner dann des Rheinfarns, erjüngt sich selbs vom samen. Wachst gern auff den höffen, an den dürren ungiftigen rechen und mauren, darumb spricht Ovidius.

Turpia deformes gignunt Absinthia campi
Terrâq, de fructu quamosit amara docet.

Von den Namen.

Wermüt hieß wol Weronmüt, umb seiner treffenlichen tugent willen. Der alt

Van absint alsem. Kapittel 110.

De welriekende askleurige bladeren van de alsem zijn gespleten zoals de wijnruit bladeren, een weinig groter en aan smaak bitterder. In het volgende jaar stoot de alsem zijn houtachtige stengels met vele uitlopers en twijgen uit de vezelige houtachtige wortel. De twijgachtige stengels worden 140 cm hoog en die brengen hun goudgele gevulde knopjes of corimbos in juli, van onderen aan tot boven uit aan alle uitlopers. Deze knoopachtige gele bloempjes vergelijken zich de opgeschreven Rijnbloemen en zo die rijp worden valt het zaad eruit, dat is kleiner dan de reinvaarn, verjongt zichzelf van zaden. Groeit graag op de hoven, aan de droge niet giftige rekken en muren, daarom spreekt Ovidius.

‘Turpia deformes gignunt Absinthia campi
Terrâq, de fructu quamosit amara docet’.

Van de namen.

(**Artemisia absinthium**) Alsem heet wel

Theoph.lib.ix.cap.xviiij.schreibt, wie das Weronmût so in Ponto wâchpt, ein mastung des vihes sei, sagt darbei, welches vihe von Weronmût geweidet oder gespeiset werde sei ohn gallen, darauf zû erlernen das ein bitterkeit die ander vertreibet. (Vihe ohn gallen.) Ein hoch berûmpt treffenlich kraut, wiewol es nit sonderlich im brauch der artzet ist, außgenommen die vollen brüder helffen jn darmit, wann sie nachts überflüpig dem Baccho gedienet haben, gegen morgen rüffen sie den Wermût wein an, der soll die gesterig füll verdrucken. (Voll brüder.) Diß bitter kraut nennt man im Westerich Eltz, in Diosc.lib.iiij.cap.xxiiij.Αύνδιον Absynthium, umb seiner bitterkeit willen nent mans Bathypicron, Absynthium rusticum, (X iiij) [290] Acker weronmût, und Somi. Apul.nent Aristolochiam auch Absynthium rusticum. Avicenna lib.ij.de simp.cap.ij.beschreibt fünff Weromût, den Tarsene, den Susui, den Nabathi, den Corasceni und den Romanum Absynthium. Serap.cap.xiiij.gedenckt dreier Weronmût, unnd nent den ersten Absynthium, und sagt es sei Cuscute oder Scheha Romanum. Das ander Cretisch, acht ich sey das er Saricham und Erision nent. Das dritt Santonicum doch von disen hernach. Wer da will lese vom Wermût den Hippocratem, Galenium, Paul. Aeg. Plin.lib.xxvij.cap.vij.et viij. Apul.cap.cj. Ορίbasium lib.ij.depoten.simpl. Platinam lib.iiij. Joannem Me. Jacobum de Manlijs und Hieron Braunschweig.

Von der Krafft und Würckung.

Der Weronmût ist ein bewert und berûmpt gewechs, beinahe zû allen præsten des jnwendigen und eüsserlich leibs, in alle weg zû geniessen, von natur warm und drucken.

Innerlich.

Wermût kraut oder blûmen in speiß und dranck genützt, bekommt wol dem magen, macht dawen, erwôtmet den leib, stillet schmerzen, dreibt auß aller hand giff und gallen, so im leib sich ein zeit lang gesamlet haben. (Magen, dawen, Schmerzen. Giff. Gallen.)

Die blûmen in wein gesotten und gedruncken, oder ein wein darvon gemacht im Herbst, und stehts genützt, haben bede oberzölte wûrckung, dann sie machen lust zû essen, das

wederom moed vanwege zijn voortreffelijke deugd. De oude Theophrastus libro 9 kapittel 18 schrijft hoe dat absintalsem zo in Pontus groeit een bemesting van het vee is, zegt daarbij welk vee in absintalsem weidt of gespijst wordt is zonder gal, daaruit te leren dat de ene bitterheid de andere verdrijft. Een hoog beroemd voortreffelijke kruid, hoewel het niet bijzonder in gebruik van de artsen is, uitgezonderd de volle broeders behelpen hen daarmee als ze 's nachts overvloedig Bacchus gediend hebben en tegen de morgen roepen ze de alsem wijn aan, die zou dat gisteren gevoel verdrogen. Dit bittere kruid noemt men in Westerich Eltz, in Dioscorides libro 3 kapittel 24 Αύνδιον, Absynthium, vanwege zijn bitterheid noemt men het Bathypicron, Absynthium rusticum, [290] akker absintalsem en Somi. Apuleius nent Aristolochiam ook Absynthium rusticum. Avicenna libro 2 de simplicibus kapittel 2 beschrijft vijf alsems Weronmût, de Tarsene, de Susui, de Nabathi, de Corasceni en de Romanum Absynthium. Serapio kapittel 14 gedenkt drie absintalsem en noemt de eerste Absynthium en zegt het is Cuscute of Scheha Romanum. De andere Kretische acht ik dat wat hij Saricham en Erision noemt. De derde Santonicum, doch van deze hierna. Wie er wil leest van alsem Hippocrates, Galenus, Paulus Aegineta, Plinius libro 27 kapittel 7 en 8, Apuleius kapittel 101. Oribasium libro 2 depoten simplicibus Platiarius libro 3. Joannus Mesue, Jacobus de Manlius en Hierononymus Braunschweig.

Van de kracht en werking.

De absintalsem is een beweerd en beroemd gewas, bijna tot alle gebreken van het inwendige en uiterlijke lijf in alle wegen te genieten, van natuur warm en droog.

Innerlijk.

Alsem kruid of bloemen in spijs en drank genuttigd bekommt goed de maag, maakt verduwen, verwarmt het lijf, stilt smarten, drijft uit allerhande gif en gal zo in lijf zich een tijd lang verzameld hebben.

De bloemen in wijn gekookt en gedronken of een wijn daarvan gemaakt in herfst en steeds genuttigd hebben beide boven genoemde werking, dan ze maken lust om te eten, dat

wissen die vollen brüder, die müssen morgens ein Weronmüt drunck thun, darmit sie wider zur speiß lustig werden. (Volle brüder.)

Weronmüt blümen mit Rómischen Kümmel in wein gesotten, und warm gedruncken, benimpt das grimmen und bauchwehe, treibt auß die würm, zertheilt und fürt auß die galsucht, der frawen blódigkeit, und benimpt dem eingenommen giff die stercke, nemlich des Bülsen, des Schirlingskrauts, des kalten Opij, des Drachen und anderer giff. Weronmüt in essig gesotten und gedruncken, ist ein edel artzney für die bóse giftige schwemme so jemandts gessen het. (Grimmen, Bauchwehe, Würm, Geel sucht, Frawen zeit. Schädliche artzney, Schwemm.)

Obernante würckung schreibet man auch dem gebrante wasser zu, aber in der operation nit so mechtig, das gebrant wasser sol swachen leüten und den jungen kindern (so nit artzney mógen dulden) gereicht werden, jedes mal auff iiij. oder v. löffel vol. (Kinder artzney.)

Es hat der Weronmüt ein widerwertiger natur, dann die verschlossene verstoppte beuch weicht und eróffnet der Wermüt, und die beuch so zu seht fließen stillet der Wermüt, wer will seine tugent alle erzelen? (Widerwertiger natur.)

Die hirtten und schäffer geben Weromüt blümen gedórt, zerstossen mit Saltz, jren schaaften unnd rind vihe, wissen auß täglicher erfahrung, das Weronmüt allerlei presten jinnerlich zu heilen mechtig ist, nit allein schmerzen zústillen, sonder auch unrat außzútreiben, darmit dz vihe gleich dem menschen offtermals angefochten würt. (Schaaf artzney.)

Eüsserlich.

Weronmüt wasser umb die schläff gelegt mit leinen düchlin, vertreibt (Kalt hauptwehe.) [291] und stillet hauptwehe so von kelte kumpt, macht trübe dunckele augen klar und håll, abents darein gedropfft, deßgleichen in die schmerzliche oren. (Dunckel augen.)

Weronmüt kraut mit honig unnd salpeter zerstossen, und uber das halß geschwår gebunden, zeittigt wol. Weromüt gesotten unnd den dampff in den mund empfangen, benimpt das zanwehe, inn die ohten also gelassen stillet den schmerzen. (Halß geschwår, Zanwehe, Oren schmerzen. Auff stossen, Magenwehe.)

Weronmüt in wein gesotten, und ein pflaster darauff gemacht, und auff gelegt, vertreibt das

weten de volle broeders die moeten 's morgens een absintalsem dronck doen waarmee ze weer tot spijs lustig worden.

Absintalsem bloemen met Roomse kummel in wijn gekookt en warm gedronken beneemt dat grommen en buikpijn, drijft uit de wormen, verdeelt en voert uit de geelziekte, de vrouwen bloederigheid en beneemt het ingenomen gif de sterkte, namelijk van bilzen, scheerlingkruid, het koude opium, de draken en andere gif. Absintalsem in azijn gekookt en gedronken is een edele artseneij voor de kwade giftige zwammen zo iemand het gegeten heeft.

Opgenoemde werking schrijft men ook het gebrande water toe, maar in de werking niet zo machtig, dat gebrand water zal zwakke mensen en de jonge kinderen (zo geen artseneij mogen dulden) aangereikt worden, elke keer op 4 of 5 lepels vol.

En heeft de absintalsem een tegengestelde natuur, dan de besloten verstoppte buik weekt en opent de alssem en de buik zo te zeer vlieden stilt de alssem, wie wil zijn deugd alle verhalen? De herders en schaapherders geven Weromüt bloemen gedroogd, gestoten met zout hun schapen en rundvee, weten uit dagelijkse ervaring dat absintalsem allerlei gebreken innerlijk te helen machtig is, niet alleen smarten te stillen, maar ook onraad uit te drijven waarmee dat vee gelijk de mensen vaak aangevochten wordt.

Uiterlijk.

Absintalsem water om de slaap gelegd met linnen doekjes verdrijft [291] en stilt hoofdpijn zo van koude komt, maakt troebele donkere ogen klaar en helder, 's avonds daarin gedruppeld, desgelijks in de smartelijke oren. Weronmüt kruid met honing en salpeter gestoten en over de halszweer gebonden rijpt goed. Absintalsem gekookt en de damp in de mond ontvangen beneemt de tandpijn, in de oren alzo gelaten stilt de smarten.

Absintalsem in wijn gekookt en een pleister daaruit gemaakt en opgelegd verdrijft dat opstoten en maagpijn, vooral zo men was windels daartoe neemt. Tot net genoemde gebreken dient zeer goed de absintalsem olie,

auff stossen und magen wehe, sonderlich so man wachs wynnē darzū nimpt. Zū jetzgemelten presten dienet sehr wol das Weronmūt óle, darmit gesalbet. Das gedórt Weronmūt kraut und blūmen zū den kleidern gelegt, vertilgt die motten und schaben. Den safft in Dynten gethon, wehret den meūsen das sie die bűcher nit zernagen, ettliche thūn diþ kraut in die stercke, soll die meūþ abhalten. Item Weronmūt in wasser gesotten und die betstollen darmit gewaschen, verjagt die Wantleūþ Cimices, solche tugent haben auch andere bittere kreütter. (Motten und Schaben. Meūþ, Wantleüse.)	daarmee gezalfd. Dat gedroogde absintalsem kruid en bloemen tot de klederen gelegd verdelgt de motten en schaven. Het sap in inkt gedaan weert de muizen zodat ze de boeken niet vernagelen, ettelijke doen dit kruid in de zetmeel, zou de muizen weg houden. Item, absintalsem in water gekookt en de bedstollen daarmee gewassen verjaagt de wandluizen, Cimices, zulke deugd hebben ook andere bittere kruiden.
--	---

Dodonaeus;

Van Alsem kap. II.

Het geslacht of verschil.

Van alsem zijn er drie geslachten waarvan de eerste onze gewone alsem is, de tweede is de zeealsem en de derde de alsem van Santonie die men Roomse alsem noemt. Die zijn niet alleen door verandering van plaats waar ze meestal groeien maar ook van vorm verschillend.

Vorm.

Absinthium of alsem.

Seriphium of zeealsem.

(*Artemisia absinthium*, *Seriphidium maritimum*)

Van Alsem

1 Alsem heeft askleurige en zeer gekloven bladeren die bitter van smaak zijn. Zijn steel is houtachtig en een zeventig cm of meer hoog die met veel aangroeiende takjes en zijscheuten bezet is. Daaraan groeien kleine gele knopjes. Als die vergaan en rijp worden vind je er kleine zaadjes in die op de zaden van reinvaren lijken, maar veel kleiner zijn. Zijn wortel is houtachtig en met veel aanhangende worteltjes bezet. Van dit geslacht wordt in sommige kruidliefhebbers hoven noch een ander geslacht gevonden dat men *Absinthium ponticum* noemt. Die lijkt op onze gewone alsem, maar zijn bladeren zijn meer gesneden en niet zo bitter als diegene die hier te lande geplant en gezaaid wordt.

2 Het tweede geslacht van alsem, zeealsem, is ook wit en askleurig van kleur. Het heeft veel wittere bladeren die op de gewone alsemladeren lijken maar ze zijn veel kleiner, zachter, witter en kleiner gesneden. Het draagt veel knopachtige bloemen en zaad naast zijn stelen, net als de voor vermelde alsem. Het groeit gewoonlijk vijf en veertig cm hoog of hoger. De plant is sterk van geur en zoutig met een vreemde, bittere smaak. De zeealsem wordt op zijn natuurlijke grond gevonden want als het in de hoven en in het land waar zoet water is geplant wordt verandert de smaak en natuur zeer. Dat gebeurt ook meer met andere kruiden en vooral diegene in zoute gronden groeien en die van hun natuurlijke groeiplaats naar elders verplant zijn.

Santonicum, Roomse alsem.

(*Artemisia santonica*)

3 De Roomse alsem is de voor vermelde alsems gelijk, maar lager en kleiner. Zijn bladeren zijn ook kleiner, zachter en niet zo wit, maar vrij groen hoewel het toch ook wat askleurig lijkt. Deze heeft ook (als

het bloemen voortbrengt) ronde en gele, kleine knopjes waar de bloemen en zaad in komen. De wortel is vezelachtig, kruipt en laat overal veel nieuwe scheuten uitschieten.

Plaats.

Alsem groeit graag in steen- en bergachtige, ruwe, droge en ongebouwde plaatsen. Het wordt hier te lande op veel plaatsen gevonden. Zeealsem groeit in zoute gronden en op plaatsen die bij de zee liggen. Het wordt op talloze plaatsen van Zeeland overvloedig gevonden, zo ook in Vlaanderen langs de zeekant en in sommige plaatsen van Brabant als bij Bergen etc.

Roomse alsem groeit in veel plaatsen van Frankrijk en vooral (zoals Dioscorides schrijft) die bij de bergen die bij Italië gelegen zijn en ook in sommige plaatsen van Duitsland bij de bergen en zandachtige heerstraten. Hier te lande wordt het in de hoven geplant.

Tijd.

Alle alsems bloeien in juli en in augustus. Kort daar na is het zaad klaar om verzameld te worden.

Naam.

De gewone alsem wordt in Grieks Absinthion genoemd en Bathij Picron of Baris Picron vanwege haar bittere smaak. In Latijn Absinthium en die naam heeft het in apotheken behouden. Bij Apuleius heet het Absinthium rusticum. In Hoogduits Warmut en Werommout of acker Werommout, dat is akker- of veld alsem. In Frans aluyne.

De zeealsem heet in Grieks Absinthion thalassion en Seriphon. In Latijn Seriphium en Absinthium marinum. In de apotheken is het onbekend hoewel het zaad van deze alsem daar dagelijks verkocht wordt onder de naam van zeewaarzaad, (var. cina) dat in de apotheken Semen sanctum, Semen lumbricorum en ook door sommige (die denken dat dit het zaad van Roomse alsem is) Santonicum genoemd wordt. Het derde geslacht wordt in Grieks Sandonicon en in Latijn Santonicum genoemd. Het heeft die naam van een natie van een volk in Frankrijk waar deze alsem overvloedig groeit en het eerst door de Romeinen gevonden is. In onze taal wordt het roomse alsem genoemd en dat omdat het een vreemd kruid dat in deze landen niet gewoon is want vrijwel alle vreemde kruiden worden hier te lande door de gewone man roomse kruiden genoemd, ja, al kwamen ze ook uit Noorwegen dat ver van Rome is.

Natuur.

De gewone alsem is warm in de eerste graad en droog in de derde. Van smaak bitter, scherp en tezamen trekkend en daarom jaagt het af, zuivert, versterkt, verwarmt en verdroogt.

Zeealsem is warm in de tweede graad en droog in de derde en fijn van substantie.

De Roomse is in het midden tussen die beiden alsems, heter dan de gewone maar niet zo heet als de zeealsem, ook maakt het fijn, maar niet zo zeer als de zeealsem.

Kracht en Werking.

Alsem is een zeer goede en excellente medicijn voor diegenen die in hun maag pijn hebben en verladen zijn met hete galachtige, gele vochtigheid want het laat die vochtigheden eensdeels met de toiletgang en eensdeels met de urine lossen en afgaan. Daarboven versterkt het de maag. Maar voor de magen die met koude vochtigheden en fluimen beladen zijn en voor diegene waar de longen en borst daarmee verstopt zijn is het niet goed als Galenus schrijft.

Zo doet ook de alsem met de galachtige vochtigheden die met de toiletgang en water afgaan die in de aderen en lever verzameld en opgesloten zijn. Daardoor geneest het de geelzucht als het in water gekookt of geweekt is en alle dagen gedronken wordt.

Als je alsem 's morgens nuchter inneemt bewaart en beschermt het tegen dronkenschap.

Als het met zaad van seseli of met anijszaad gedronken wordt verdrijft het de winden en opblazingen van de buik, de smart, walging en opwerping van de maag.

Alsem die je met azijn drinkt is goed voor diegene die van de giftige kampernoelie ziek zijn en als je het

met wijn drinkt is het goed tegen vergiftigingen vooral die van scheerlink en tegen de beten en steken van spinnen en ander venijnig gedierte.

Alsem dat met honing vermengd is en op de ogen gestreken wordt is goed voor het slecht zien en tegen de blauwe ogen. Als het met zoete wijn als bastaard of dergelijke gekookt en daarmee de ogen bestreken wordt neemt het de pijn en smart van de ogen weg.

Alsem die met vijgen, salpeter en met meel van dravik tezamen gemengd is komt diegene te hulp die water laden en ziek van de milt zijn als je het op de buik of op de zijde legt.

Alsem die in de kleerkasten gelegd wordt beschermt de kleren zodat er geen motten of schieters in komen, als het met olie ergens aangestreven wordt verdrijft het de vliegen, neefjes en muggen.

Het water waar alsem in gekookt of geweekt is en waarvan een inkt gemaakt wordt beschermt het geschrift zodat het door de muizen niet opgegeten wordt.

Van alsem wordt ook wijn gemaakt die men alsemwijn noemt die tot alle de voorgeschreven gebreken zeer goed is.

2 Zeealsem die met rijst of enige ander eten of alleen of met honing ingenomen wordt doodt en drijft af alle wormen, hetzij lange, brede, of andere, daarbij maakt het ook een zachte en dunne toiletgang, hetzelfde doet het ook als het aan de buitenkant van het lichaam op de buik of navel gelegd wordt en is daar krachtiger en sterker van werking in dan enige andere alsem maar is meer hinderlijk en minder goed voor de maag. Het zaad van de zeealsem, dat men zeewaarzaad noemt, (zoals voor gezegd is) is ook een zeer goede medicijn tegen alle vormen en soorten van wormen die binnen in het menselijk lichaam groeien. De ossen, schapen en andere vee die zeealsem eten worden daar zeer vet van (zoals Dioscorides schrijft)

3 Roomse alsem is de zeealsem van werking gelijk, maar niet zo sterk en niet zo krachtig.

Te verkiezen.

Voor het gebruik in de medicijnen is het eerste geslacht van alsem het beste en voor de maag het meest goede. Hiervan groeit de beste en excellenste in Ponto, in Cappadocië en op de berg Taurus zoals Dioscorides en Galenus die in Rome waren en verbleven geschreven hebben. Hier te lande houden wij voor de beste onze gewone alsem en vooral die in het wild groeit die wij beter achten dan de vreemde alsem die hier van zaad gewonnen wordt want hier te lande verliezen ze veel van hun kracht en dan zijn ze ook niet zo bitter en daarom niet zo goed als onze alsem.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>